

PREVAJANJE JAMESA JOYCEA V SLOVENŠČINO

Tina Mahkota in Aleš Pogačnik

1 James Joyce – prvak proznega modernizma

Irski romanopisec, pisec kratkih zgodb, pesnik in literarni kritik James Joyce (1882–1941) velja za enega najvplivnejših in najinovativnejših pisateljev 20. stoletja. Prvak proznega modernizma ali pionir postmodernizma, o katerem je eden najznamenitejših modernističnih pesnikov T. S. Eliot po pričevanju Virginie Woolf dejal, da je z romanom *Ulikses* (1922) »uničil celotno devetnajsto stoletje« (Woolf 1980 [1922], 203), se je rodil v predmestju Dublina, kjer se je šolal na jezuitskem kolidžu Belvedere in študiral na Univerzitetnem kolidžu. Po diplomi iz modernih jezikov se je leta 1904 s svojo ljubeznijo in poznejšo ženo Noro Barnacle preselil v Trst, kjer je kot učitelj angleščine prebival skoraj dvanajst let. Preostanek življenja je preživel na evropski celine, na Irsko se je vrnil le še na nekaj kratkih obiskov, zadnjič leta 1911. Ni pa Dublina v svoji domišljiji in v svojih delih zapustil nikdar, saj je zunanje dogajanje v vseh postavljeno prav tja. Med prvo svetovno vojno se je z Noro Barnacle in otrokoma preselil v Zürich in se po koncu vojne po kratkotrajni vrnitvi v Trst leta 1920 preselil v Pariz, ob nacistični invaziji pa na jug Francije. Od tam se je družina nazadnje umaknila v Švico, kjer je Joyce leta 1941 v Zürichu umrl. S svojima zgodnjima proznima mojstrovinama, zbirko novel *Dublinčani* (1914) in romanom *Umetnikov mladostni portret* (1916), je postavil temelje literarnemu modernizmu v angleškem jeziku, z romanoma *Ulikses* (1922) in *Finneganovo bdenje* (1939) pa dosegel svetovno slavo in ustvaril deli, s katerima se bodo kritiki, kot je sam dejal, ubadali še več desetletij, zato pogosto velja za avtorja, o katerem se več piše, kot pa se ga dejansko bere. Kljub velikanskemu vplivu, ki ga je imel na svetovno književnost, ni v nasprotju s svojimi rojaki Yeatsom, Shawom, Beckettom in Heaneyjem nikoli prejel Nobelove nagrade.

Po prvih omembah Joycea v slovenskem časopisju in revijah v dvajsetih letih 20. stoletja in prvem knjižnem prevodu (*Ljudje iz Dublina*, 1955) je Joycea kot klasika svetovne literature prvi obravnaval Janko Kos. Leta 1966 je v študiji k prevodu romana *Umetnikov mladostni portret* njegovo delo umestil v splošno priznane literarnozgodovinske tokove in ga uvrstil med najznačilnejše predstavnike modernizma, v katerem »pisateljeva naloga ni objektivno in kolikor se le da verjetno popisovanje zunanjih dogodkov človeškega življenja v luči biološkega in socialnega determinizma, ampak čimbolj natančno, pristno, predvsem pa po zunanjih ozirih neizmaličeno prikazovanje človekovega notranjega izkustva, kakršno nastaja v njegovi zavesti s tokom občutkov, zaznav in predstav« (Kos 1966, 13). Med najpomembnejše pripovedne modernistične prijeme sodijo eksperimentiranje s formo in z jezikom. Prevladuje odklik od časovno linearnega predstavljanja dogodkov v smislu vzroka in posledice, nadomeščajo ga pogosti preskoki v preteklost in spet nazaj v sedanost s projekcijami v prihodnost, saj čas postane notranja, psihološka kategorija in je kot takšna zavezana zgolj tistim vzgibom, ki poglobljajo umevanje človeka.

Kot je strnil značilnosti modernizma v spremni besedi k novemu prevodu *Dublinčanov* (2012) Uroš Mozetič, »namesto vsevednega pripovedovalca iz tradicionalnega načina pripovedovanja v modernizmu prevladuje subjektivna pripoved, in sicer kot prosti odvisni in prosti premi diskurz, znana kot tok zavesti in notranji monolog« (Mozetič 2012, 302). Joyce tako zmanjšuje razdaljo med pripovedovanim, pripovedno osebo ter bralcem, saj temu omogoča bolj ali manj neposredni uvid v miselno strukturo oziroma način razmišljanja določene osebe. Tok zavesti pomeni podajanje neposrednega miselnega in čustvenega odzivanja na pripovedni svet skozi perspektivo pripovedne osebe v tretji osebi ednine praviloma preteklega ali sedanjega časa, notranji monolog pa je, preprosto povedano, povsem spontan pogovor pripovedne osebe same s sabo, z bogato metaforiko, rabo ironije in sugestivnih retoričnih figur, kot so besedne igre, paralelizmi oziroma ponavljanja besed in besednih zvez ter preigravanje med različnimi jezikovnimi in stilnimi registri, pri čemer razmišljanje navadno teče brez običajnega jezikovnega nadzora. V obeh svojih obsežnih zrelejših delih, *Ulikesu* in *Finneganovem bdenju*, je Joyce to modernistično pripovedno formo še radikaliziral in ji dodal za bralca zahteven referenčen okvir; deli sta brez priročnikov, ki tolmačijo posamezne odlomke, težko razumljivi. Posebej *Finneganovo bdenje* je hkrati tudi ekscentričen jezikovni eksperiment in prvovrsten prevajalski izziv.

2 Joyceovi slovenski prevajalci in prevodi

Joyce je bil v Sloveniji neznan avtor vse do približno leta 1930. Iz bibliografskih katalogov lahko razberemo, da so prav po tem letu v slovenske knjižnice prišli prvi izvodi njegovih knjig, in še to v nemščini. V tridesetih letih je revija *Modra ptica* objavila

prvi prevod kakega Joyceovega besedila v slovenščino. To je bila novela »The Boarding House« iz *Dublinčanov* (1931–32). Prevajalec je neznan, uredniška opomba pa pojasnjuje, da novelo objavljajo v počastitev 50-letnice avtorjevega rojstva. Sredi tridesetih let je v slovenski literarni kritiki Joyce že veljal za mednarodno pomembnega avtorja, ki bi s svojim vzorom lahko prišel prav tako izginjajočemu ekspresionizmu kot vzhajajočemu socialnem realizmu. Toda še preden je bilo njegovo revolucionarno pisanje lahko temeljiteje predstavljeno, je prišlo do znamenitega kongresa sovjetskih književnikov, o katerem je poročalo tudi slovensko časopisje (NN 1934/35). Tudi po koncu druge svetovne vojne so slovenski literarni kritiki vestno ponavljali stališča sovjetskega kritika Aleksandra Fadjejeva, ki je obsojal »dekadentne epigone subjektivnega idealizma«, kot je Joyce. Prav mogoče je, da je reakcija na tako zavračanje članek o Joyceu, ki ga je leta 1949 v reviji *Razgledi* objavil Joyceov tržaški učenec Lojze Berce (Berce 1949). V tej reviji, ki je izhajala v Trstu v slovenščini, so objavljali tudi Slovenci, ki so živeli v Italiji. Bercetov članek je prvi slovenski povojni članek o Joyceu, ki pisateljevega dela ne vrednoti, ampak o njem piše skrajno občudovalno, celo bolj kot tisti predvojni kritiki, ki so o Joyceu pisali kot o enem glavnih avtorjev tako imenovanega analitičnega pisanja.

Po letu 1948 prekinjeni odnosi Jugoslavije s svojo veliko vzornico, Sovjetsko zvezo, so očitno omogočili odklone od dogmatične sovjetske literarne kritike in tudi v slovenskih revijah so se začeli vse bolj pojavljati prevodi tuje literature. Tako je leta 1952 novinar Božidar Pahor v reviji *Beseda* objavil nekaj pesmi iz sodobne evropske lirike in v izbor vključil tudi prvi slovenski prevod kake Joyceove poezije, zadnjo Joyceovo pesem iz zbirke *Komorna glasba*. Istega leta je s takrat vodilno založbo, Državno založbo Slovenije, podpisal pogodbo prevajalec Herbert Grün (1925–1961), ki je naslednje leto objavil nekaj revijalnih prevedenih odlomkov iz knjige *Dubliners*. Grün je svoje poklicno življenje posvetil predvsem gledališču in deloval kot dramaturg, režiser in umetniški vodja v Prešernovem gledališču v Kranju (1951–1953), Dramskem gledališču Gavella v Zagrebu (1953–1954) in Slovenskem ljudskem gledališču v Celju (1955–1959). Že kot študent je delal kot novinar, uveljavil pa se je tudi kot kritik, esejist in prevajalec. Od leta 1959 je bil kulturni urednik *Nasih razgledov* (gl. tudi Moder 1985). V spremnem besedilu k prevodu novele *Eveline* je Grün ugotavljal, da »se je vzporedno s povečanim zanimanjem za novejša zahodnjaška slovstvena dela /.../ ponovno zbudilo zanimanje za delo Jamesa Joycea« (Grün 1953, 14). Prevod knjige *Dubliners* naj bi izšel že v letu 1953, toda izid se je zavlekel za dve leti; knjiga je z naslovom *Ljudje iz Dublina* izšla februarja 1955. Prevajalec v spremni besedi piše, da je bil Joyce v slovenščini »mnogokrat citirani, a vselej razmeroma malo brani soutemeljitelj modernega romana« (Grün 1955).

Grünov prevod novele *Evelina* je po izidu knjige izšel v več slovenskih dnevnikih in revijah, Joyceovo ime pa se je pogosto pojavljalo v polemiki, ki se je že okoli leta 1950 razvnela med starejšimi, »partijskimi« marksističnimi kritiki (Boris Ziherl, Božidar Borko) in mlajšimi kritiki, ki so bili rojeni v letih 1925–1935. Debata se je ravno ob izidu prevoda

knjige *Ljudje iz Dublina* končevala, tehtnica se je nagnila na stran mlajših kritikov in v duhu misli, da je Joyce avtor, ki ga ne moremo kar načelno odpraviti, so bile napisane vse recenzije in poročila o objavi knjige, ki so enotno pozdravile prevod.

Po objavi prvega knjižnega prevoda Joycea v slovenščino kritiško recepcijo Joyceovega dela v Sloveniji zaznamuje večkrat izražena želja, da bi bralci lahko v slovenščini prebrali še kako drugo njegovo knjigo, posebej po letu 1957, ko je integralni srbsko-hrvaški prevod *Uliksesa* Zlatka Gorjana izdala hrvaška založba Otokar Kerševani. Slovenski kritiki so vse več brali tujo literaturo in odmevno Ellmannovo biografijo o Joyceu (1959), ki je žanr znanstvene literarne biografije dvignila na povsem drug, višji nivo, so opazili tudi v Sloveniji. Ameriški biograf je med drugim podrobno opisal Joyceovo življenje v Trstu in Pulju, tudi stike s Slovenci. Tako so tudi slovenski dnevni časopisi začeli pisati o zanimivostih iz Joyceovega življenja, Joyce pa je postal hvaležna tema za zapolnitev časopisnega prostora. V časopisju sta izšla odlomka iz *Uliksesa* (1950) in *Umetnikovega mladostnega portreta* (1960). Z *Uliksesom* se je začel ukvarjati prevajalec Janez Gradišnik (1957), ki je že ob izidu hrvaškega prevoda izpostavil, da so ključ do razumevanja Joyceovega dela biografska in druga faktografska spoznanja, ki so jih prinesla Ellmannova biografija in druga dela, ter svaril pred prenatnimi prevajalskimi odločitvami (Gradišnik 1961).

Medtem je Cankarjeva založba začela leta 1963 z izdajanjem zbirke *Sto romanov*, urednik zbirke stotih najvplivnejših romanov iz zgodovine literature pa je bil Anton Ocvirk. Med knjige za drugi letnik zbirke je vključil tudi prevod *Umetnikovega mladostnega portreta*. Prevajalec Joyceovega romana je bil slavist Jože Udovič (1912–1986), eden najuglednejših slovenskih prevajalcev povojne dobe: prejel je Prešernovo (1962) in Sovretovo (1971) nagrado ter leta 1985 postal redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Roman je po izidu naletel na nekatere ugodne kritike, prevod pa je temeljil na starejši, nerevidirani verziji romana. Študija Janka Kosa (1966) je za vrsto let zaznamovala kritiško recepcijo Joyceovega dela, ukvarja pa se predvsem z njegovimi duhovnozgodovinskimi in avtobiografskimi lastnostmi. Joyce je s to študijo postal model modernističnega pisatelja. Za ponatisa zbirke *Sto romanov* v letih 1983 in 1987 so prevod malenkostno popravili, Kos pa je skrajšal svojo spremno besedo.

Naslednji Joyceov prevajalec je bil Janez Gradišnik, ki se je na prevajanje *Uliksesa* pripravljaval več kot dve leti. Aprila 1967 je izšla prva knjiga (v njej je prevod poglavij od 1 do 13), oktobra naslednje leto pa druga knjiga, kateri je bila dodana spremna beseda in obsežen komentar romana. *Ulikses* je izšel v zbirki *Moderni roman*, ki jo je od leta 1958 izdajala Državna založba Slovenije. Gradišniku je založba celo plačala obisk Irske, kjer je prevajalec navezal vrsto stikov z ljudmi, ki so mu potem pismeno pomagali razreševati težje dele. Prevod je bil izredno odmeven, prevajalec je zanj leta 1968 dobil nagrado Prešernovega sklada. Prevodu je bil dodan impresiven obsežen komentar na koncu druge knjige, kakršnega takrat ni imela nobena druga izdaja *Uliksesa* na svetu in bi že zaradi obsega lahko izšel v samostojni knjižni obliki. V dnevnem časopisju so ob izidu objavili nekaj odlomkov

prevoda in kratek opis romana, kritike pa najbolje povzema recenzija v *Dnevniku*, v kateri je recenzent zapisal, da gre za »resničen jezikovni podvig« (Željeznov 1968).

Gradišnikov prevod in spremna študija s komentarjem sta v Sloveniji močno povečala zanimanje za Joyceovo delo, čeprav na to spominjajo le redki članki, posvečeni Joyceu, ter nekaj revijalnih prevodov, kot tudi *Kondorjeva* izdaja (1974), za katero je prevajalec zbral nekaj reprezentativnih odlomkov. Bodoči dramatik in gledališčnik Tone Partljič pa je opozoril na Joyceovo dramo *Izgnanci* (Partljič 1968), ki jo je prevedel Janko Moder, a ni bila nikoli uprizorjena (tipkopis prevoda je v arhivu SNG Drama Ljubljana).

Zanimanje za Joycea je tudi v Sloveniji naraslo s postmodernizmom, še posebej v drugi polovici osemdesetih let, ko se je med joyceoslovci začela žgoča debata glede nove kritične izdaje *Ulikse*a. Leta 1984 je pri založbi Random House izdajo, ki naj bi popravila več tisoč napak takrat največkrat tiskane angleške izdaje, pripravil Hans Walter Gabler. Kritični izdaji je nasprotoval predvsem ameriški kritik John Kidd, ki je Gablerju očital, da je med več kot 5000 popravki tudi nekaj povsem nepotrebnih, nekaj pa naj bi jih prezrl (Pogačnik 1989).

Z Joyceom se je v Sloveniji intenzivneje začel ukvarjati Aleš Pogačnik. Še kot študent je objavil razpravo o *Dublinčanih*, v kateri je sledil narativnim vzorcem posameznih novel in opozoril na cikličnost zbirke (Pogačnik 1987), pozneje pa več člankov, v katerih je opozarjal predvsem na zadnji Joyceovi deli in svojevrstno kritiško industrijo, ki se je razvila ob tem (Pogačnik 1994a, 1995, 2000). Recepcija Joyceovega dela, posebej pri (post)strukturalistih (Pogačnik 1993), je bila tema njegovega magisterija pod mentorstvom Slavoja Žižka (Pogačnik 1994a), ki ga je zagovarjal istega leta, ko je sodeloval na mednarodnem joyceovskem simpoziju v Sevillei.

Če je bil v sedemdesetih in osemdesetih letih Joyce hvaležno gradivo za preizkušanje različnih kritiških metod, je v devetdesetih letih nedvomno postal klasik tudi v Sloveniji. Leta 1993 je bil prav *Ulikse*s prva knjiga vplivne zbirke *XX. stoletje*, ki je kot nekakšen podaljšek legendarne zbirke *Sto romanov* začela izhajati pri Cankarjevi založbi. Spremno besedo je napisal Pogačnik, ki je prevajalcu, še vedno čilemu 81-letnemu Janezu Gradišniku, priskrbel gradivo za prenovljeni komentar in popravke tekstne kritike. Gradišnik je po izidu napisal članek, v katerem je pojasnil okoliščine nastajanja prevoda. Skrbno je preveril vse Gablerjeve popravke in jih upošteval tudi po lastni presoji: »V novi slovenski verziji je nemalo stavkov, ki so šele zdaj dobili pomen« (Gradišnik 1993). Pri popravljanju prevoda je upošteval tudi par popravkov glavnega Gablerjevega kritika Johna Kidda, ki jih je Gradišniku samoiniciativno poslal ameriški kritik.

Pripravljanje druge izdaje *Ulikse*a se je v očeh založbe nepredvideno zavleklo, ohranila pa je visoki prevajalski standard prve izdaje, kar ni veljalo za druge Joyceove izdaje iz tistega časa. Poleg *Ulikse*a je namreč izšel še (nespremenjeni) ponatis prevoda *Dublinčanov* iz leta 1955 pri založbi Karantanija in *Giacomo Joyce* v samostojni dvojezični knjižici (1993).

Leta 1999 je založba DZS (prej Državna založba Slovenije) zaupala ureditev zbornika izbranih Joyceovih besedil Alešu Pogačniku, ki se je leta 1994 tam zaposlil. V

decembra 2000 objavljeni knjigi *James Joyce: Poezija in kratka proza* so nekatera krajša Joyceova besedila, in sicer »Irska, otok svetnikov in modrecev« v prevodu Andreja E. Skubica, urednik pa je sam prevedel nekaj Joyceovih razmišljanj o estetiki (»Pariška in Puljska beležka«, »Umetnikov portret«). Prevod krajših liričnih besedil, naslovljenih »Epifanije« in nov prevod »Giacoma Joycea« je opravila Apolonija Klančar Kobal, ki je prevedla še »Pesmipopeni«. V izbor vključena celotna zbirka *Komorna glasba* v prevodu Marjana Strojana in še nekatere Joyceove priložnostne pesmi, ki sta jih prevedla Strojan in Jure Potokar, so prinesle domala celotno Joyceovo poezijo; februarja 2001 je Radio Slovenija o Joyceovi poeziji pripravil posebno oddajo. Vrhunec knjige je pet, z detajlnimi opombami opremljenih odlomkov iz romana *Finneganovo bdenje* v prevodu Andreja E. Skubica. Prevajalec je napisal uvodno besedilo k petim, za kompleksno zgodbo romana ključnim odlomkom, v katero je vključil še prevode najzgodnejših različic. Uvodno besedilo k ostalim vsebinskim sklopom je pripravil Pogačnik, spremno besedo za knjigo pa je napisal eden vodilnih joyceoslovcev John McCourt. Knjiga je zapolnila vrzeli v Joyceovih prevodih, bila je kmalu razprodana, predvsem zaradi udeležbe McCourta na tiskovni konferenci tudi opažena v vseh slovenskih glavnih medijih. Skubic je po izidu knjige od založbe Sanje dobil vabilo k sodelovanju pri prevodu celotnega romana, a do tega nikoli ni prišlo.

Leta 2001 je na pobudo Mitje Čandra, urednika Študentske založbe, Tina Mahkota prevedla nekaj odlomkov iz Joyceovih *Pisem Nori* za načrtovano predstavo na temelju pisem velikih pisateljev, ki naj bi jo uprizorili v Drami SNG Maribor. Mahkota se je z Joyceom ukvarjala že med študijem angleškega jezika s književnostjo in primerjalne književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je leta 1988 napisala literarnoteoretično diplomsko nalogo o prevajanju retoričnih figur v Joyceovi noveli *Mrtvi*. Od leta 1992 do 2003 je bila zaposlena na Oddelku za anglistiko in amerikanistiko na FF v Ljubljani, od 2003 je samozaposlena v kulturi. Projekt sicer nikoli ni bili uresničen, so pa odlomki leta 2002 izšli v reviji *Literatura* in bili predvajani na 3. programu Radia Slovenije. Večje zanimanje za Joycea je v prvem desetletju novega tisočletja verjetno spodbudilo tudi izhajanje prevodov iz sodobne irske književnosti (npr. antologija *Kri in voda*, ki jo je uredila Mahkota leta 1998), ter vrsta (tudi njenih) prevodov in uprizoritev del sodobnih irskih avtorjev, med njimi Doyle, Jordan, McDonagh, McPherson idr. Ti prevodi in uprizoritve so se pogoste sklicevali na Joycea. Mahkota je objavila tudi več poljudnih člankov o simpoziju in poletni šoli James Joyce v Dublinu in v Trstu (Mahkota 1996 in 1997).

Leta 2003 je bil na železniški postaji v Ljubljani (tudi po zaslugi prvega irskega veleposlanika Garryja Ansbroja, ki je spodbujal in podpiral medkulturno izmenjavo) odmevno postavljen kip Jakova Brdarja v spomin na noč, ki jo je leta 1904 Joyce z Noro Barnacle pomotoma preživel v Ljubljani, misleč, da sta že v Trstu. Oktobra 2008 je Radio ARS o zbirki kratkih zgodb *Noč v Ljubljani* (1994), v kateri so slovenski pisatelji in pisa-

teljice podali literarni pogled na Joyceov postanek v Ljubljani, pripravil radijsko igro. Fascinacija nad Joyceom kot svetovno znano osebo, ki je imela opraviti tudi s Slovenci, ni bila povsem nova in se je ponovila. Že leta 1998 je izšla novela Draga Jančarja *Joyceov učenec*, ki je leta 2008 postala naslov knjige z desetimi Jančarjevimi izbranimi novelami. Novela opisuje tragično povojno usodo Borisa Furlana, ki ga je angleščino v Trstu učil Joyce. Joyce se kot osrednji lik pojavlja nadalje še v dveh zgodbah knjige *Tržaške prikazni* Dušana Jelinčiča (2019). Joyce se kot obrobna figura pojavi tudi v stripu *Črni plamen* (2020) Ivana in Zorana Smiljanića, saj je njegovo bivanje v Trstu domala do dneva natančno sovpadalo z otvoritvijo in požigom Narodnega doma. Leta 2021 je irsko veleposlaništvo tudi v Ljubljani prvič organiziralo Bloomov dan.

Prvega januarja 2012 so 70 let po Joyceovi smrti ugasnile avtorske pravice, in po vsem svetu so sledili ponatisi in novi prevodi Joyceovih del. Tako je leta 2012 pri Študentski založbi izšla knjiga *Pisma Nori* v prevodu Tine Mahkota in s spremno besedo Mitje Čandra. *Pisma Nori* so bila tudi dramatisirana in jih je igralka Slovenskega mladinskega gledališča Damjana Černe 22. junija 2013 predstavila občinstvu. Na pobudo Tine Mahkota je leta 2012 v zbirki *Kondor* založbe Mladinska knjiga izšel še nov prevod *Dublinčanov* s prevajalkinimi opombami in spremno besedo Uroša Mozetiča. Mahkota je za prevod leta 2013 prejela Sovretovo nagrado. Kot je zapisala žirija Društva slovenskih književnih prevajalcev, »je z novim prevodom *Dublinčanov* slovenski bralec končno dobil tudi tak prevod Joyceove mojstrovine, kot izvirniku gre«.

Neposredna posledica poteka avtorskih pravic nad Joyceovim delom je bil tudi slovenski prevod še ene od kratkih zgodb, ki jih je Joyce v osebnem pismu namenil vnuku Stephenu. Knjižico *Mačke iz Kopenhagna* so prvič objavili leta 2012, čez dve leti je izšla tudi v slovenščini, prevedel jo je Luka Novak. Že leta 2007 je pri založbi Mladinska knjiga izšla podobna, prav tako vnuku Stephenu namenjena zgodba. Zgodbo *Maček in vrag*, ki je bila sicer vključena tudi v zbornik *Poezija in kratka proza* (z naslovom *Maček in hudič*), je na novo prevedla Anja Štefan, ilustriral pa Gorazd Vahen.

3 Prevodoslovne obravnave

Recepccijo Jamesa Joycea v Sloveniji sta podrobno raziskala in strnjeno predstavila Aleš Pogačnik in Tomo Virk v članku, ki je bil v angleškem prevodu Andreja E. Skubica objavljen v referenčni monografiji o recepciji Jamesa Joycea v Evropi (2004). V njej sta podrobno orisala tudi zgodovino prevajanja Joycea v slovenščino do leta 2000 in sestavila bibliografijo s podrobnejšimi navedbami tu povzetih virov. Kot dragocen vir za kritiško recepcijo do leta 1945 navajata avtorja tudi diplomsko nalogo Cvete Zalokar *Joyce pri Slovenih*, ki je leta 1982 nastala na ljubljanskem Oddelku za primerjalno književnost in literarno teorijo. Prva diplomatska naloga o Joyceu v Sloveniji je sicer nastala že leta 1960 (o *Uliksesu*), potem pa vse do leta 1970 ni bilo nobene več. Diplomskih nalog o Joyceu

je nato sledilo največ na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, od leta 2002 tudi na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, in jih je bilo napisanih več kot 30.

Z načelnimi vprašanji prevajanja Joyceovega dela se je najbolj poglobljeno ukvarjal predvsem Uroš Mozetič (1961–2016), ki je leta 1999 tudi uspešno zagovarjal prvo slovensko doktorsko disertacijo o Joyceovem delu. Mozetič je bil pesnik, prevajalec, literarni teoretik in predavatelj angleške ter ameriške književnosti na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, poznan predvsem po mojstrskih prevodih poezije (Whitman, Auden, Cummings), njegovo lastno pesniško ustvarjanje pa je do postumne izdaje *Pesmi* (2020) ostalo manj znano in omejeno na revijalne objave. V objavljeni doktorski disertaciji se ukvarja s pogloblitimi pripovednimi tehnikami knjige *Ljudje iz Dublina* z vidika posredovanja govora in mišljenja v pripovednem besedilu, prav tako je objavil na to temo tudi več strokovnih člankov. Predvsem se je posvečal prevajalskim strategijam, ki so bile uporabljene za prenos različnih pripovednih tehnik v Joycevi prozi, kot je na primer prosti odvisni diskurz, in opazoval spremembe pripovednega gledišča [narrative perspective] in žariščenja [focalisation] v slovenskih prevodih Joyceovih del (Mozetič 2000). V ospredje postavlja vzročno-posledično razmerje med mikro- in makrostrukturnimi premiki na eni strani ter premiki v pripovedni perspektivi in žariščenju na drugi.

Tudi novi prevod *Dublinčanov* (2012) je že bil predmet diplomske naloge. Taja Kuzman (2017) je vzela pod drobnogled prevodne strategije pri prevajanju trpnika iz angleščine v slovenščino v obeh slovenskih prevodih in potrdila svojo hipotezo, da so v starejšem prevodu neustrezne prevajalske rešitve povzročile pomenske spremembe, ki so v novejšem prevodu popravljene.

Ko smo leta 2022 praznovali 100-letnico izida *Ulikseša*, smo imeli torej v slovenskem prevodu prav vsa Joyceova dela, kot tudi nekaj odlomkov iz "neprevedljivega" *Finneganovega bdenja*. V prihodnosti se bo zagotovo porodilo vprašanje, ali bi veljalo na novo prevesti *Umetnikov mladostni portret* in nemara tudi *Ulikseša*. Zlasti pri slednjem težava ne bo le v zahtevnosti samega prevoda, temveč tudi že pri izbiri verzije, po kateri bi prevod nastal. Tako imenovane joyceovske vojne, ki jih je leta 1984 sprožila prva kritična izdaja, so se namreč končale brez zmagovalca; danes lahko kupite štiri različice angleškega izvirnika (izdaje iz let 1922, 1961, 1984 in 1997). Vse troje – nova prevoda *Umetnikovega mladostnega portreta* in *Ulikseša* ter integralni prevod *Finneganovega bdenja* – pa so ne le izredno zahtevni in dolgotrajni, ampak tudi zelo dragi založniški projekti.

4 Sorodna poglavja v monografiji

Paul Celan v svetovni literaturi in slovenskem prevodu / Janez Gradišnik

Bibliografija

- Berce, Lojze. 1949. »James Joyce v Trstu.« *Razgledi*, letnik 4, št. 8-9: 337–343.
- Boršič, Mateja. 2002. »Stylistic features of James Joyce in Slovene translation.« Diplomsko delo, Univerza v Mariboru.
- Ellmann, Richard. 1959. *James Joyce*. New York: Oxford University Press.
- Gradišnik, Janez. 1957. »O prevajanju Joyceovega Ulyssesa.« *Slovenski poročevalec*, 13. december 1957, 4.
- Gradišnik, Janez. 1961. »Dvajset let po smrti Jamesa Joycea.« *Nova obzorja*, 14, št. 7-8: 372–75.
- Gradišnik, Janez. 1993. »Roman s posebnostmi.« *Razgledi*, 42, št. 15: 56–57.
- Grün, Herbert. 1955. »James Joyce.« V James Joyce, *Ljudje iz Dublina*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Grün, Herbert. 1953. Spremna beseda k James Joyce. »Evelina.« *Naši razgledi* 2, št. 3: 14.
- Jančar, Drago. 2008. *Joyceov učenec: deset izbranih novel*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jelinčič, Dušan. 2019. *Tržaške prikazni*. Trst: ZTT = EST.
- N.N. 1934/35. »Kongres sovjetskih književnikov – v besedah njegovih udeležencev.« *Hramovi zapiski* 1. št., 3-4: 87–92.
- Kos, Janko. 1966. »Joyceov roman o umetnikovi mladosti.« V James Joyce, *Umetnikov mladostni portret*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Kuzman, Taja. 2017. »Primerjava prevajanja trpnikov v dveh slovenskih prevodih Joyceovih Dublincanov.« Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Mahkota, Tina. 1989. »Retorične figure v Joyceovi noveli 'Mrtvi': primerjava izvornika s tremi prevodi.« Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Mahkota, Tina. 1996. »Bližnja srečanja joyceovske vrste: literarno-poletni Dublin.« *Delo*, 16. avgust 1996, str. 13.
- Mahkota, Tina. 1997. »Kaj se kuha v laboratoriju Joyce?« *Delo*, 8. maj 1997, str. 15.
- Moder, Janko. 1985. *Slovenski leksikon novejšega prevajanja*. Koper: Lipa.
- Mozetič, Uroš. 1998. »Premiki pripovednega gledišča v medbesedilnem stiku: Dubliners in Ljudje iz Dublina Jamesa Joycea.« Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani.
- Mozetič, Uroš. 2000. »Predstavljanje govora in mišljenja v luči pripovednega gledišč(enj)a in žarišč(enj)a: Ljudje iz Dublina Jamesa Joycea.« *Primerjalna književnost* 23, št. 2: 85–108.
- Mozetič, Uroš. 2000. *Problem pripovednega gledišča in žariščenja pri prevajanju proznih besedil*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Mozetič, Uroš. 2004. »Narrative perspective and focalisation in translating fictional narratives.« *ELOPE: English language overseas perspectives and enquiries* 1, št. 1/2: 209–223.
- Mozetič, Uroš. 2007. »From doublevalent to monovalent discourse: the role of the translator in mediating heteroglossia and heteropsia in a fictional narrative.« *Acta neophilologica*, l. 40, št. 1/2: 197–205, 218–119.

- Mozetič, Uroš. 2012. »Poseben vonj po sprijenosti, ki, upam, preplavlja moje zgodbe.« V James Joyce, *Dublinčani*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Partljič, Tone. 1968. »O edini Joyceovi drami Izgnanci«. *Naši razgledi*, 17, št. 17: 503.
- Pogačnik, Aleš. 1987. »Dubliners.« *Literatura*, l. 1, št. 6: 151–63.
- Pogačnik, Aleš. 1989. »Ulysses?« *Naši razgledi*, l. 38, št. 23: 708, l. 38, št. 24: 730.
- Pogačnik, Aleš. 1992. »Beležka k Joyceovem A Portrait of the Artist as a Young Man.« *Eseji*, l. 1, št. 8: 125–38.
- Pogačnik, Aleš. 1993. »Derrida o Joyceu«. *Primerjalna književnost*, l. 16, št. 1: 35–46.
- Pogačnik, Aleš. 1994a. »<...> rekečoč mimo Eve in Adamovega, <...> nas privede nazaj k <...>«. *Razgledi*, l. 43 št. 8: 36–38, l. 43, št. 9: 4.
- Pogačnik, Aleš. 1994b. »James Joyce kot paradigma filozofskih smeri 20. stoletja.« Magistrsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Pogačnik, Aleš. 1995. »Kaj pa Joyce in Kafka?«. *Razgledi*, l. 44, št. 23: 25.
- Pogačnik, Aleš. 2000. »Podjetje Jamesa Joycea«. *Dnevnik*. 14. marec 2000, str. 23.
- Pogačnik, Aleš in Tomo Virk. 2004. »The Reception of James Joyce in Slovenia.« V *The Reception of James Joyce in Europe. Volume I: Germany, Northern and East Central Europe*, uredila Geert Lernout in Wim Van Mierlo. London, New York: Thoemmes Continuum.
- Smiljanič, Ivan in Zoran Smiljanič. 2020. *Črni plamen. Požig Narodnega doma v Trstu*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Virk, Tomo in Matevž Kos, ur. 1994. *Noč v Ljubljani*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Woolf, Virginia. 1980. *The Diary of Virginia Woolf*, drugi zvezek: 1920–1924, uredila Anne Olivier Bell. San Diego: A Harvest Book, Harcourt Brace.
- Zalokar, Cveta. 1982. »Joyce pri Slovencih«. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani.
- Željeznov, Dušan. 1968. »Ulysses.« *Dnevnik*, 1. avgust, str. 8.

POVZETEK

James Joyce (1882–1941) je bil v Sloveniji neznan avtor vse do približno leta 1930. Recepcijo njegovega dela in prevajanje je v času pred 2. svetovno vojno in tik po njej zavrlo ideološko zavračanje modernizma v nasprotju s prevladujočim socialnim realizmom. Prvi književni prevod, ki smo ga dobili leta 1955, *Ljudje iz Dublina* (prev. Herbert Grün), je vzbudil zanimanje in željo po prevodih drugih Joyceovih del. Prevajanja sta se lotila dva vodilna slovenska prevajalca, in tako smo leta 1964 dobili prevod *Umetnikovega mladostnega portreta* (prev. Jože Udovič), leta 1967 pa še *Uliksesa* (prev. Janez Gradišnik) z obsežnim komentarjem in opombami. Joyce je bil končno tudi v Sloveniji pripoznan za vodilnega evropskega modernista. Naslednja desetletja so zaznamovale kritiške obravnave njegovega dela ter postopne objave drugih

Joyceovih del, tudi prenovljeni prevod *Uliksesa* (1993) in nov prevod *Dublinčanov* (prev. Tina Mahkota, 2012). Ko smo leta 2022 praznovali 100-letnico izida *Uliksesa*, smo imeli v slovenskem prevodu prav vsa Joyceova leposlovna dela, celo nekaj odlomkov iz »neprevedljivega« *Finneganovega bdenja* (prev. Andrej E. Skubic, 2000). V prihodnosti se bo zagotovo porodilo vprašanje, ali bi veljalo zadnji Joyceov roman prevesti v celoti oziroma na novo prevesti oba njegova druga romana, kar pa niso le zahtevni in dolgotrajni, temveč tudi zelo dragi založniški projekti.

ABSTRACT

In Slovenia, James Joyce (1882-1941) was an unknown author until around 1930. The reception of his work and its translation was hampered by the ideological rejection of modernism in contrast to the prevailing social realism in the period before and just after the Second World War. In 1955, the first Joyce translation was published, *Dubliners* was translated by Herbert Grün, arousing interest and a desire to translate other works by Joyce. Two leading Slovene translators undertook the task: in 1964 a translation of *The Portrait of the Artist as a Young Man* was translated by Jože Udovič, and in 1967 *Ulysses* was translated by Janez Gradišnik, who wrote also an in-depth commentary and added notes to his translation. Subsequently, Joyce was finally recognized in Slovenia as a leading European modernist writer. The following decades were characterized by critical examination and the publication of Joyce's body of work, including a revised translation of *Ulysses* (1993), and a new translation of *Dubliners* (Tina Mahkota, 2012). In 2022, when the 100th anniversary of the publication of *Ulysses* was celebrated, the entire body of Joyce's fiction had been translated, even a few excerpts from the "untranslatable" *Finnegans Wake* (trans. Andrej E. Skubic, 2000). As for the future, the question will certainly arise as to whether it would be apt to translate Joyce's final novel in its entirety, or to publish new translations of his earlier works. Admittedly, these will be not only challenging and time-consuming, but also very costly publishing projects.